

CÂTEVA MONEDE BIZANTINE RARE DESCOPERITE ÎN DOBROGEA ȘI PROBLEMA INFLUENȚEI BIZANTINE ÎN BALCANI ÎN SECOLUL AL VII-LEA

Andrei Gândilă*

Abstract

This small collection was brought to our attention several years ago with the note that the coins had been found in Dobrudja (Romania) and collected due to their rarity. Although this is a plausible hypothesis in light of other finds from the region, no other information could be obtained. This is all the more regrettable as the coins in question are very rare finds not just in Dobrudja but also in the entire region of the Balkans. Even without much needed archaeological context such finds can still shed some light on the fate of the eastern Balkans during the seventh century, after the collapse of the Byzantine rule in the Danube region. The small group of coins includes a *decanummium* of Maurice, issued at Carthage in the second half of his reign (592-597) and initially attributed to a temporary mint at Constantine (Numidia). The *decanummium* issued at the beginning of Heraclius' reign (610-612) and the half-*folles* of Constans II (652-657) were also struck by the mint of Carthage. The latest coin of the group is a half-*folles* of Constantine IV, issued at Constantinople in the last decade of his reign (674-685).

Given the rarity of such coins it would be useful to undertake a brief survey of similar finds from the Balkans and to explore their significance in the broader historical context of the region. Indeed, the historical value of these finds is twofold. The first is chronological, as the coins are new additions to a very thin inventory of seventh-century coin finds in the Balkans. The second is geographical, most coins in the group being minted in North Africa, very far from the Eastern Balkans. This provides additional perspective on the circulation of goods and people across the Mediterranean world and its peripheral regions. As far as chronology is concerned the most interesting pieces are undoubtedly the coins dating to the second half of the seventh century, the half-*folles* of Constans II and Constantine IV. The *decanumnia* of Maurice and Heraclius belong to the phase of coin circulation which began in 498 with the reform of Anastasius and lasted without any significant interruptions until the second decade of the seventh century when the monetary economy of the Balkans collapsed along with the Byzantine power in the region. Archaeological evidence from major Byzantine settlements in Dobrudja is unequivocal: the last phase of occupation ended during the reign of Heraclius and coin circulation ceased around 615.

A certain degree of continuity has been noted on the Black Sea coast where a drastically reduced coin circulation carried on for another decade or so

* University of Alabama in Huntsville, History Department, 402 Roberts Hall, Huntsville, AL 35899, Statele Unite ale Americii.

in important coastal settlements such as Tomis, Callatis, Mesembria and Agathopolis, although isolated finds are known from Danubian fortresses as well. Crushed by a taxing war with Persia followed by the almost immediate rise of Islam, Early Byzantium could not muster the strength and resources to maintain its positions on the Danube frontier. The Avars and the Slavs whose attacks had already damaged the frontier took control of the former provinces of the Balkans and played a major role in the failed siege of Constantinople in 626. During the brief respite between the final victory against Persia (628) and the decisive defeat at Yarmouk (636), which launched the Arab *blitzkrieg* in the Middle East, we witness a modest revival of the coin circulation. With the wealth gained after seizing the Persian royal treasury Heraclius even attempted a monetary reform meant to return the copper *folles* to the weight standard in use at the beginning of his reign. The measure was short lived and so was the infusion of fresh coin in the Balkans. Most of the recorded find spots are located on the Black Sea coast although gold hoards are known from the hinterland, such as the deposit found at Gorna Orjahovica in Moesia Secunda, as well as north of the Danube, at Udești in *barbaricum*.

There are very few analogies in the Balkans for the half-*folles* of Constans II and Constantine IV. Stray finds without archaeological context have been reported in Scythia, at Constanța, Isaccea, Mangalia and Silistra, as well as in the province of Moesia Secunda. The density of finds appears to be higher as one gets closer to Constantinople, if we judge by the the number of finds known further south at Mesembria on the Black Sea coast or in the provinces of Haemimons and Rhodope. There is insufficient evidence to reach a conclusion at this point but the overall contraction of the Byzantine monetary economy and the declining political reach are quite apparent. By this time, the influence of Constantinople and its monetary footprint extended mainly in the regions close to the city and on the Black Sea coast where the Byzantine fleet remained unchallenged until the creation of the Bulgar state. The fact that imperial propaganda continued to claim the Danube as legal frontier stands in sharp contrast with the actual state of its former provinces in the Balkans. At the same time, we should not ignore repeated Byzantine efforts to maintain some degree of influence in the region, although the dwindling resources of the empire could no longer support an ambitious political agenda like the one in place a century earlier. A few gold and silver coins as well as official seals testify to such efforts, whose numismatic traces can also be found across the Danube river in *barbaricum*. The region was still in contact with the Byzantine Empire, albeit much reduced compared to the sixth century when significant quantities of Byzantine coin flowed north of the Danube frontier. If bronze coins can be taken as evidence of communication and possibly trade in low-value items, not the same can be said about the large hoards of silver hexagrams, whose frequency is particularly high in the lands north of the Danube. They are a clear reflection of the empire's diplomatic initiatives during this period of profound political and cultural transformation in the Lower Danube region. In the former provinces of the Balkans seventh-century emperors used not just diplomacy but also brute force to restore imperial control. The campaign ordered by Constans II against the Slavs in the 650s is well known and so are Constantine IV's own attempts to stop the expansion of the Bulgars in the Balkans. Although both initiatives eventually failed to achieve their goal they did leave behind significant

numismatic traces which help us better understand the balance of power in the region.

The second unique feature of this small collection, as already mentioned, is the fact that three of the coins were issued by the mint of Carthage. Finds of coins produced by western Byzantine mints are very rare in the Balkans, where the local currency was supplied by the mints of Propontis - Constantinople, Nicomedia and Cyzicus, as well as Thessalonica, especially influent in the western part of the peninsula. The mint of Carthage had a more significant presence during the reign of Justinian I when the reconquest of North Africa and Italy reopened the Byzantine network of communication and exchange in the wider Mediterranean. Some coins ended up in the western Black Sea region, with further circulation being noted in the hinterland, as well as in the lands beyond the Danube frontier. Coins may have arrived with goods from the West, well documented in many Balkan settlements, or with troops transferred during the decades when the empire was engaged on several fronts at the same time. However, the combined proportion of coins struck by western mints accounts for less than two percent of all finds from Dobrudja. Paradoxically, the percentage is higher for the seventh century, but this does not reflect an intensification of contacts with the Mediterranean as much as being a direct consequence of the fact that mints such as Nicomedia and Cyzicus had been shut down during the reign of Heraclius. Only the mint of Constantinople supplied fresh coin with the modest contribution of mints from North Africa, Sicily and peninsular Italy.

Furthermore, the Persian invasion, soon followed by the Arab conquest of the Eastern Mediterranean, must have seriously disrupted communication between east and west in the Byzantine world. We should not forget, however, the central role that Sicily gained in the second half of the seventh century, when Constans II abandoned his imperial residence in Constantinople and moved the capital to Syracuse. If the *decanummia* of Maurice and Heraclius may have arrived in Dobrudja before the dramatic events which marked the Mediterranean world in the seventh century, the half-*folles* of Constans II dates from the 650s when Byzantium had already lost all provinces in the Levant as well as Egypt. The presence of such a coin in Dobrudja betrays efforts to maintain a certain degree of communication in an increasingly fragmented Byzantine world. This hypothesis is strengthened by a larger inventory of seventh-century coins issued by North African mints. A hoard found in Constanța (Tomis), published more than half a century ago, included coins from Heraclius to Constantine IV. Among them two *dodecanummia* and a piece of six *nummia* from Alexandria, a half-*folles* from Carthage and another one issued in Rome. We can assume that the coins arrived in Tomis by sea close to 680, which indicates that long-distance communication between the two regions had not been completely severed. To be sure, this is not a unique find, several other single finds being known, especially *dodecanummia* of Alexandria found at Constanța, Mangalia and Silistra, on the Danube. The fact that the Danube region was still integrated in the larger network of communication and exchange is testified by finds from the lands north of the river. The most significant finds are the *folles* of Constans II from Carthage found at Novaci in Walachia and the coins from Carthage, Alexandria and Syracuse from the Obârșeni hoard in Moldavia, indicating that the empire's connection to the world north of the

Danube went beyond the level of diplomatic contacts reflected in the contemporary hoards of silver hexagrams found in the region.

In conclusion, this small collection adds precious data to the small dossier of seventh-century coin finds in the Balkans and helps clarify some aspects related to the history of the region during a dark period of cultural, political, and economic transformation which marks the transition from antiquity to the Middle Ages.

Key words: Dobrudja, Balkans, Constans II, Constantine IV, Carthage.

Monedele ce fac subiectul rândurilor de față s-au aflat până nu demult în custodia Muzeului Național de Istorie a României, iar puținele informații pe care le avem legate de proveniența pieselor indică zona Dobrogei. Deși ipoteza este perfect plauzibilă în lumina altor descoperiri din zonă, nu deținem detalii mai precise privind locul de descoperire. Lipsa unui context adecvat este cu atât mai regretabilă cu cât piesele reprezintă descoperiri deosebit de rare, nu doar în spațiul dobrogean, dar și în contextul mai larg al provinciilor balcanice. Chiar și în lipsa unui context arheologic, asemenea descoperiri au darul de a adăuga câteva date importante despre destinul Balcanilor răsăriteni, zonă rămasă într-un con de umbră după retragerea *de facto* a administrației bizantine în secolul al VII-lea. Seria este deschisă de un *decanumnum* emis în numele împăratului Mauriciu în monetăria din Cartagina către sfârșitul domniei acestuia (592-597), atribuit inițial unui atelier temporar stabilit la Constantina în Numidia (Bellinger 1966). Tot din atelierul nord-african provin *decanumnum*-ul emis la începutul domniei lui Heraclius (610-612) și jumătatea de *follis* emisă de succesorul său, Constans al II-lea, undeva între anii 652 și 657. Scurta enumerare este încheiată de o emisiune constantinopolitană, o jumătate de *follis* a împăratului Constantin al IV-lea, datând din ultimul deceniu de domnie (674-685).

Data fiind raritatea pieselor și aportul lor la istoria zonei în secolul al VII-lea, considerăm utilă o scurtă trecere în revistă a descoperirilor similare din Balcani, cu privire specială asupra Dobrogei. Aceasta ne va prilejui și câteva observații de ordin istoric. Monedele de față au, de fapt, o dublă semnificație istorică. Prima este de ordin cronologic, ele venind să umple un gol în istoria monetară a regiunii, iar cea de-a doua este de natură geografică, majoritatea monedelor fiind emisiuni nord-africane ajunse în spațiul balcanic pe firul circulației mai largi de persoane și bunuri în Mediterană, Egee și Marea Neagră (Morrisson 2008 635-644). În ceea ce privește cronologia pieselor, fără îndoială că cele mai interesante sunt emisiunile din a doua jumătate a secolului al VII-lea, de la Constans al II-lea și Constantin al IV-lea. Cele două monede de la Mauriciu și Heraclius, considerând că au ajuns în spațiul pontic nu mult după emitere, aparțin perioadei de circulație monetară revitalizată de reforma lui Anastasius în 498 și continuată, fără întrerupere, până în deceniul al doilea al secolului al VII-lea (Gândilă 2008; Custurea 2005). Toate descoperirile arheologice dobrogene din cetăți importante care au produs un eșantion monetar considerabil, precum Capidava (Gândilă 2007), Noviodunum (Poenaru Bordea *et alii* 1997), Argamum (Iacob și Poenaru Bordea 2000), Halmyris (Poenaru Bordea 2003 142-189), sau Histria (Nubar 1960) indică finalul ultimei faze de locuire bizantină timpurie în vremea împăratului Heraclius. Practic circulația monetară pare să se fi prăbușit aproape complet în zona dunăreană și în centrul provinciei undeva în jurul anului 615.

Fără a enumera în detaliu descoperirile monetare care au făcut deja obiectul mai multor repertorii mai vechi și mai noi (Custurea 1986; Chiriac 1993; Iacob 2000;

Curta 2005; Mihaylov 2008), notăm totuși faptul că elemente de continuitate, la un nivel mai modest, pot fi semnalate în zona litorală, pentru încă un deceniu și jumătate, în puncte importante precum Tomis (Isvoranu și Poenaru Bordea 2003), Callatis (Iliescu 1958; Poenaru Bordea *et alii* 1998; Gogu 2001), Mesembria (Theoklieva-Stoycheva 2001 43-46) și Ahtopol (Iordanov *et alii* 1998), deși ocazional astfel de piese apar și pe linia Dunării (Custurea 1986; Oberländer-Târnoveanu 1996). Apăsate de un lung război cu persii, urmat aproape imediat de expansiunea arabă în estul Mediteranei, Imperiul Bizantin nu a mai găsit resursele necesare pentru a-și menține pozițiile pe linia Dunării (Barnea 1990). Slavii și avarii, ale căror atacuri deja șubreziseră serios frontiera dunăreană, s-au făcut stăpâni pe majoritatea provinciilor bizantine din Balcani, apoi au jucat un rol activ în marele asediu al Constantinopolului din 626. În scurtul răgaz dintre victoria finală împotriva Persiei (628) și înfrângerea decisivă de la râul Yarmouk (636), care a declanșat *blitzkrieg*-ul arab în Orientul Mijlociu, observăm o timidă revenire a monedei bizantine la Dunărea de Jos, fără ca aceasta să însemne automat reluarea circulației monetare. Revirimentul prilejuit de victoria în fața imperiului rival, precum și confiscarea tezaurului regal persan, s-au reflectat și în plan monetar, Heraclius încercând o ambițioasă reformă menită să readucă *follis*-ul de bronz la etalonul în uz la începutul domniei. Monedele acestor ani au circulat în spațiul mult mai restrâns al litoralului Mării Negre și mai puțin în interiorul Balcanilor sau în zona dunăreană, deși sunt cunoscute tezaure de aur, precum cel de la Gorna Orjahovica (Morrisson *et alii* 2006 147) dar și adânc în *barbaricum*, la Udești (jud. Suceava) (Morrisson *et alii* 2006 427).¹ Studii recente asupra situației înregistrate în nord-estul Bulgariei confirmă această stare de lucruri deja observată în cazul Dobrogei (Mihaylov 2010; Gândilă 2008).

Pentru jumătățile de *follis* de la Constans al II-lea, respectiv Constantin al IV-lea, sunt puține analogii disponibile în zona de care ne ocupăm. Descoperiri izolate de monede de bronz de la Constans al II-lea și de la Constantin al IV-lea au fost semnalate la Constanța, Noviodunum, Mangalia și zona Silistrei precum și în spațiul Moesiei Secunda (Mihailov 2008; Iordanov 1981 31, tabelul 1). Densitatea descoperirilor pare să fie direct proporțională cu proximitatea față de capitala imperiului, dacă judecăm pe baza eșantionului abundent de la Mesembria, de unde sunt cunoscute și tezaure (Morrisson *et alii* 2006 142-143), în comparație cu datele din așezările situate mai la nord pe litoralul Mării Negre. Aceeași impresie este lăsată de comparația dintre descoperirile din așezări fără acces la mare din nord-estul Bulgariei, față de cele din sud-estul Bulgariei (Mihailov 2010; Tenchova 2011). În cifre absolute, numărul de monede de la Constans al II-lea și Constantin al IV-lea este mai mare în provincii precum Haemimontus sau Rhodope, aflate mai aproape de Constantinopol, decât ceea ce se înregistrează în Moesia Secunda sau Scythia. La nivel procentual, în cadrul întregului eșantion bizantin timpuriu, situația s-ar putea confirma, însă stadiul actual al cercetării nu ne permite avansarea unor cifre concrete.

În orice caz, contracția circulației monetare în Balcani devine cât se poate de evidentă în a doua jumătate a secolului al VII-lea, când influența capitalei bizantine nu se mai proiectează decât în zonele limitrofe sau de-a lungul litoralului, unde flota bizantină ramâne superioară cel puțin până la crearea statului bulgar. Faptul că propaganda imperială continua să considere linia Dunării drept graniță nu trebuie să

¹ În publicațiile mai noi și mai vechi datarea celor trei *solidi* a lăsat loc unor confuzii, fiind înaintate mai multe atribuiri și datări, mai cu seamă pentru cea mai târzie dintre piese; datarea corectă, pe baza ilustrației (Gogu 2001 fig. 7, no. 228), fiind 616-625, pentru care vezi și Somogyi 2008 106-107.

ne distragă atenția de la adevărata situație geo-strategică din nordul Balcanilor (Chrysos 1987). În aceeași măsură, nu trebuie neglijate nici eforturile bizantine de a-și apăra interesele în regiune, chiar dacă resursele diminuate ale Imperiului nu mai permiteau susținerea unei agende de anvergură a celei vehiculate în antichitatea târzie. Cele câteva monede de aur și argint, dar mai cu seamă sigiliile oficiale, constituie mărturii ale acestor eforturi bizantine de a menține o anumită influență în nordul peninsulei, inclusiv în zonele de la nordul Dunării (Damian 2004; Oberländer-Târnoveanu 2002a; Poenaru Bordea și Ocheșeanu 1986 193-194). Descoperiri izolate de monede de bronz, precum cele de la Novaci, Reșca și Bârlad, la sud și est de Carpați, precum și tezaure ca cel de la Obârșeni (jud. Vaslui) (Morrisson *et alii* 2006 422-423), vin să întregască această imagine. Astfel de descoperiri rămân însă excepționale și apar pe fondul unei reduceri drastice a penetrației monetare în *barbaricum*, o palidă amintire a demersurilor mult mai consistente derulate în cursul secolului precedent și care au lăsat mărturii numismatice considerabile la estul și sudul Carpaților (Chiriac 2013 79-141).

Dacă aceste monede de valoare redusă pot indica traficul de persoane și posibil mărfuri mărunte, tezaurele de hexagrame descoperite îndeobște în *barbaricum*, în spațiul Olteniei și Munteniei (Galați, Drăgășani, Priseaca, Vârtopu și Piua Petrii), reflectă și mai clar inițiativele diplomatice ale Bizanțului în această epocă de profunde transformări politice și culturale în zona subcarpatică (Iacob 2000; Oberländer-Târnoveanu 2002b; Oberländer-Târnoveanu 2004a; Somogyi 2008). În zona fostelor provincii balcanice, împărații Constans al II-lea și Constantin al IV-lea nu au folosit doar diplomația, ci și forța armelor pentru a restabili controlul politic asupra zonei de care până la urmă depindea însăși supraviețuirea capitalei bizantine. Sunt cunoscute acțiunile întreprinse în deceniul al șaselea de Constans al II-lea împotriva slavilor din Balcani, precum și inițiativele lui Constantin al IV-lea de a stopa ascensiunea puterii bulgare în nord-estul peninsulei (Madgearu 1997 144-149). Deși, în lumina evenimentelor ulterioare, ambele acțiuni au fost finalmente sortite eșecului, acestea au lăsat în urmă o serie de mărturii numismatice care ne ajută să înțelegem mai bine demersurile bizantine din zonă (Iacob 2000 493-494, tabelul IV). Faptul că în Balcani nu apar tezaure de hexagrame așa cum sunt cunoscute la nordul Dunării poate indica faptul că nu erau necesare astfel de plăți politice. Descoperirile izolate de hexagrame, precum cele de la Valea Teilor, Niculițel și Agighiol și de solidi de la Istria, Lunca și Silistra, reflectă mai degrabă plata soldaților care au participat la campaniile întreprinse de Constans al II-lea sau Constantin al IV-lea (Damian 2015 141-142).

Cea de-a doua particularitate majoră, pe care o semnalăm în rândurile de mai sus, este originea pieselor, trei dintre ele fiind emise de atelierul din Cartagina. Descoperirile de monede emise de ateliere vestice sunt deosebit de rare în Balcani, numerarul din zonă provenind în proporție covârșitoare din atelierele Propontidei - Constantinopol, Nicomedia și Cyzic, precum și Salonic, în special pentru jumătatea de vest a Peninsulei Balcanice. Descoperiri mai degrabă exotice, ele nu sunt însă unice în spațiul dobrogean și au atras deja atenția specialiștilor (Poenaru Bordea și Donoiu 1983 241-243; Oberländer-Târnoveanu 1996 105, n. 35). O prezență ceva mai substanțială a atelierului din Cartagina este semnalată în timpul domniei lui Iustinian, când recucerirea Africii de Nord și a Italiei a prilejuit reluarea circulației monetare bizantine în spațiul mai larg al Mediteranei (Gândilă 2008 319, tabelul 1). Unele piese au ajuns și în vestul Mării Negre, depășind uneori granița dunăreană (Oberländer-Târnoveanu 2001 317, n. 31; Oberländer-Târnoveanu 2004b 68, n. 70), sau înaintând în interiorul provinciilor balcanice (Iurukova 1964), împreună cu mărfuri legate de *annona* militară și importuri nord-africane, bine-cunoscute din descoperiri

arheologice vest-pontice (Mocanu 2012 ; Minchev 1983), sau ca urmare a transferului de trupe de pe un front pe altul în deceniile în care imperiul a fost angrenat simultan pe mai multe teatre de război. Chiar și așa, monedele din ateliere vestice acoperă mai puțin de două procente din totalul descoperirilor. Aparent paradoxal, proporția crește în cadrul eșantionului din secolul al VII-lea, fapt care nu reflectă atât intensificarea legăturilor cu vestul lumii bizantine, cât faptul că majoritatea atelierelor care alimentau în mod tradițional zona balcanică fuseseră deja închise în prima jumătate a secolului. Astfel, numai atelierul constantinopolitan furniza piese de bronz, cu aportul modic al atelierelor din nordul Africii, Sicilia, sau Italia peninsulară.

Mai mult decât atât, odată cu expansiunea persană, apoi arabă, în estul Mediteranei, căile de comunicație cu provinciile vestice, aflate încă sub stăpânire bizantină, trebuie să fi fost îngreunate substanțial. Trebuie reținut însă și faptul că Sicilia căpătase o importanță strategică deosebită, Constans al II-lea luând în calcul chiar mutarea definitivă a capitalei de la Constantinopol la Syracusa. Dacă *decanumium*-ul de la Mauriciu și posibil cel de la începutul domniei lui Heraclius vor fi ajuns în Balcani înaintea evenimentelor dramatice ce au marcat lumea Mediteraneană a secolului al VII-lea, jumătatea de *follis* de la Constans al II-lea datează din deceniul al șaselea, când Imperiul Bizantin pierduse deja toate provinciile levantine, precum și Egiptul. Prezența unei astfel de piese în Dobrogea poate indica anumite eforturi de a menține un nivel de comunicare într-o lume bizantină tot mai dezarticulată (Prigent 2006). Ipoteza este întărită de repertoriul mai larg, ce include descoperiri mai vechi de monede din secolul al VII-lea emise în ateliere nord-africane. Acum mai bine de o jumătate de secol a fost semnalat un tezaur, posibil fragmentar, descoperit în Constanța, care cuprindea cinci piese de la Heraclius la Constantin al IV-lea, dintre care două *dodecanummia* și un exemplar în valoare de șase *nummia* din Alexandria, o jumătate de *follis* cartagineză și o piesă similară emisă de atelierul din Roma (Dimian 1957 197). Tot de la Constanța provine și o jumătate de *follis* cartagineză emisă între 663 și 668 (Poenaru și Donoiu 1983 238, no. 4). Este de presupus că aceste piese au ajuns în Dobrogea pe calea rutelor maritime și reprezintă o bună dovadă că acestea erau încă funcționale în jurul anului 680 (Cosentino 2007). De altfel, nu avem de-a face cu o descoperire singulară, penetrația monedei în zona vest-pontică, afectată serios de închiderea atelierelor Propontidei, fiind suplinită parțial de atelierele nord-africane. Sunt cunoscute descoperiri de 12 *nummia* alexandrine de la Constanța, Mangalia, dar și de la Silistra, care continuă să păstreze puternice legături cu Imperiul (Oberländer-Târnoveanu 1996 104, n. 30; Gogu 2001 297, n. 31; Isvoranu și Poenaru Bordea 2003 158, n. 250), precum și exemplare emise la Roma și Ravenna descoperite tot în spațiul dobrogean (Poenaru și Donoiu 1983 237-238).

Descoperiri similare din nord-vestul Balcanilor, în zona Dunării Mijlocii și a Dalmației, unde piesele emise în ateliere vestice cunosc o circulație mult mai intensă, oferă o perspectivă mai largă asupra schimbărilor economice și administrative operate de Imperiul Bizantin ca urmare a pierderilor masive de teritoriu din prima jumătate a secolului al VII-lea (Radić și Ivanišević 2006 145-149; Mirnik și Šemrov 1997-1998 196-201). Faptul că zona dunăreană nu a fost ocolită complet de traficul venit dinspre Mediterană se confirmă și prin descoperiri de la nordul Dunării. *Follis*-ul cartaginez de la Constans al II-lea descoperit la Novaci, în *barbaricum* (Oberländer-Târnoveanu 2004 357), precum și piesele emise la Cartagina, Alexandria și Syracusa, ce făceau parte din tezaurul de la Obârșeni, deja menționat, indică faptul că Imperiul, și mai cu seamă zona pontică, continua să aibă legături cu spațiul nord-dunărean, care depășeau adesea sfera plăților diplomatice reflectate în tezaurele contemporane de hexagrame.

În concluzie, grupul de monede aflat vremelnic în custodia MNIR vine să adauge date noi și prețioase la fondul de descoperiri rare de monede din secolul al VII-lea emise în ateliere vestice, nuanțând totodată unele observații de ordin istoric pentru deceniile pline de incertitudini și prefaceri culturale și politice ce marchează tranziția de la antichitate la evul mediu timpuriu în zona Balcanilor răsăriteni.

Catalog

1. Mauriciu (582-602)
AE \searrow 3.85g, 16mm.
Cartagina, $\frac{1}{4}$ follis.
MIBEC 124d, a. 592-597.
Fig. 1
2. Heraclius (610-641)
AE \uparrow 3.17g, 16mm.
Cartagina, $\frac{1}{4}$ follis.
MIB III 237a, a. 610-612.
Fig. 2
3. Constans II (641-668)
AE \uparrow 4.75g, 21mm, surfrapată.
Cartagina, $\frac{1}{2}$ follis.
MIB III 198a, a. 652-657.
Fig. 3
4. Constantin IV (668-685)
AE \uparrow 2.98g, 22mm.
Constantinopol, $\frac{1}{2}$ follis.
MIB III 87, a. 674-685.
Fig. 4

Bibliografie

- Barnea 1990 – Al. Barnea, *Einige Bemerkungen zur Chronologie des Limes an der unteren Donau in spätrömischer Zeit*, în *Dacia* N.S. 34, 1990, pp. 283-290.
- Bellinger 1966 – A. Bellinger, *A Mint of Constantina Numidia*, în *ANSMN* 12, 1966, pp. 99-106.
- Chiriac 1995 – C. Chiriac, *About the Presence of Byzantine Coins in Dobroudja during the 7th Century*, în *Dobroudja* 12, 1995, pp. 133-136.
- Chiriac 2013 – C. Chiriac, *Civilizația bizantină și societatea din regiunile extracarpate ale României în secolele VI-VIII*, Brăila, 2013.
- Chrysos 1987 – E. Chrysos, *Die Nordgrenze des byzantinischen Reiches im 6. bis 8. Jahrhundert*, în *Die Völker Südosteuropas im 6. bis 8. Jahrhundert*, ed. B. Hänsel, München, 1987, pp. 27-40.
- Cosentino 2007 – S. Cosentino, *Constans II and the Byzantine Navy*, în *Byzantinische Zeitschrift* 100, no. 2, 2007, pp. 577-603.
- Custurea 1986 – G. Custurea, *Unele aspecte privind penetrația monedei bizantine în Dobrogea în secolele VII –X*, în *Pontica* 19, 1986, pp. 273-277.
- Custurea 2005 – G. Custurea, *Date noi privind circulația monedei bizantine în Dobrogea (sec. V-VII)*, în *Pontica* 37-38, 2004-2005, pp. 491-536.
- Damian 2004 – O. Damian, *Despre prezența politică bizantină la Dunărea de Jos în secolele VII-X*, în *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Brăila, 2004, pp. 283-318.
- Damian 2015 – O. Damian, *Bizanțul la Dunărea de Jos (secolele VII-X)*, Brăila, 2015.
- Dimian 1957 – I. Dimian, *Cîteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul R.P.R.*, în *SCN* 1, 1957, pp. 189-216.
- Gândilă 2005 – A. Gândilă, *Sixth-to-seventh century coin circulation in Dobrudja*, în *CN* 9-11, 2003-2005, pp. 109-166.
- Gândilă 2007 – A. Gândilă, *Early Byzantine Capidava: the numismatic evidence*, în *CN* 12-13, 2006-2007, pp. 97-122.
- Gândilă 2008 – A. Gândilă, *Some aspects of the monetary circulation in the Byzantine province of Scythia during the 6th and 7th century*, în *Numismatic, sphragistic and epigraphic contributions to the history of the Black Sea coast*, ed. I. Lazarenko, vol. I, Varna, 2008, pp. 301-330.
- Gogu 2001 – M. Gogu, *Monedele bizantine aflate în colecția numismatică a Muzeului Național al Bucovinei din Suceava*, în *Suceava* 26-28, 1999-2001, pp. 283-310.
- Iacob 2000 – M. Iacob, *Aspecte privind circulația monetară pe teritoriul României în a doua parte a sec. VII p. Chr*, în *Istro-Pontica. Muzeul tulcean la a 50-a aniversare*, ed. M. Iacob, E. Oberländer-Târnoveanu și F. Topoleanu, Tulcea, 2000, pp. 485-498.
- Iacob și Poenaru Bordea 2000 – M. Iacob și Gh. Poenaru Bordea, *Les monnaies des IVe-VIIe siècles découvertes à Argamum (Scythie Mineure)*, în *XII. Internationaler Numismatischer Kongress Berlin 1997, Akten-Proceedings-Actes II*, Berlin, 2000, pp. 780-792.
- Iliescu 1958 – O. Iliescu, *Însemnări privitoare la descoperiri monetare*, în *SCN* 2, 1958, pp. 447-463.
- Iordanov 1981 – I. Iordanov, *Parichnoto obrushtenie v purvata bulgarska durzhava (681-1018)*, în *Istoriia na finansovata i kreditnata sistema na Bulgariia; vol. I: Srednovekovna Bulgariia i osmansko vladichestvo*, ed. M. V. Rusenov, Sofia, 1981.
- Iordanov et alii 1998 – I. Iordanov, A. Koicev și V. Mutafov, *Srednovekovijat Ahtopol VI-XIII v. spored dannite numizmatikata i sfragistika*, în *Numizmatika i Sfragistika* 5, n. 2, pp. 67-89.
- Isvoranu și Poenaru Bordea 2003 – T. Isvoranu și Gh. Poenaru Bordea, *Monede bizantine de la Tomis și împrejurimi în colecția Institutului de Arheologie Vasile Pârvan*, în *Simpozion de numismatică dedicat împlinirii a 125 de ani de la*

- proclamarea independenței României, Chișinău, 24–26 septembrie 2002, *Comunicări, studii și note*, București, pp. 137–161.
- Iurukova 1964 – I. Iurukova, *Deinostta na kartagenskata monetarnitsa i tsirkulatsiata na kartagenski moneti v nashite zemi prez VI vek*, în *Arheologiya* 6, no. 1, 1964, pp. 7–9.
- Madgearu 1997 – Al. Madgearu, *Continuitate și discontinuitate culturală la Dunărea de Jos în secolele VII–VIII*, București, 1997.
- Mihaylov 2008 – S. Mihaylov, *Seventh-to-Eighth-Century Byzantine Bronze Coins from Northeastern Bulgaria*, în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* 26, 2008, pp. 77–85.
- Mihaylov 2010 – S. Mihaylov, *Etapi v parichnata tsirkulatsiia prez rannovizantiiskata epocha (498–681) v provintsii Vtora Miziia*, în *Numizmatika, sfragistika i epigrafika* 6, 2010, pp. 109–122.
- Minchev 1983 – A. Minchev, *The Late Roman Fine Ware Import to the Western Black Sea Coast*, în *Ancient Bulgaria. Papers presented to the International Symposium on the Ancient History and Archaeology of Bulgaria*, University of Nottingham, 1981, ed. A. G. Poulter, vol. 1, Nottingham, pp. 194–201.
- Mirnik și Šemrov 1997–1998 – I. Mirnik și A. Šemrov, *Byzantine Coins in the Zagreb Archaeological Museum Numismatic Collection: Anastasius I (A.D. 497–518) – Anastasius II (A.D. 713–715)*, în *Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu* 30–31, 1997–1998, pp. 129–258.
- Mocanu 2012 – M. Mocanu, *Notes on the “African Red Slip Ware” Ceramics in Scythia Minor*, în *Studia Antiqua et Archaeologica* 18, 2012, pp. 319–340.
- Morrisson 2008 – C. Morisson, *La monnaie sur les routes fluviales et maritimes des échanges dans le monde méditerranéen (VIe–IXe siècle)*, în *L’acqua nei secoli altomedievali*, Spoleto, 12–17 aprilie 2007, Spoleto, 2008, pp. 631–670.
- Morrisson et alii 2006 – C. Morisson, V. Popović și V. Ivanišević, ed., *Les Tresors monétaires byzantins des Balkans et d’Asie Mineure (491–713)*, Paris, 2006.
- Nubar 1960 – H. Nubar, *Monede bizantine de la începutul secolului VII și sfârșitul cetății Histria*, în *SCN* 3, 1960, pp. 183–195.
- Oberländer-Târnoveanu 1996 – E. Oberländer-Târnoveanu, *Monnaies byzantines des VIIe–Xe siècles découvertes a Silistra dans la collection de l’Académicien Péricle Papahagi conservées au Cabinet des Medailles du Musée National d’Histoire de Roumanie*, în *CN* 7, 1996, pp. 97–127.
- Oberländer-Târnoveanu 2001 – E. Oberländer-Târnoveanu, *Societate, economie și politică – populațiile de pe teritoriul Moldovei și lumea sud-est europeană în secolele IV–XIV în lumina descoperirilor monetare*, în *Suceava* 26–28 (1999–2001), pp. 311–355.
- Oberländer-Târnoveanu 2002a – E. Oberländer-Târnoveanu, *La monnaie byzantine des VIe–VIIe siècles au-delà de la frontière du Bas-Danube. Entre politique, économie et diffusion culturelle*, în *Histoire & Mesure* 17, no. 3/4, 2002, pp. 155–196.
- Oberländer-Târnoveanu 2002b – E. Oberländer-Târnoveanu, *La răscruce de vremuri: tranziția de la antichitate la evul mediu timpuriu în zona Porților de Fier ale Dunării – un punct de vedere numismatic*, în *CN* 8, 2002, pp. 121–172.
- Oberländer-Târnoveanu 2004a – E. Oberländer-Târnoveanu, *Barbaricum apropiat – populațiile din Muntenia și Imperiul Bizantin (secolele VI–X) – mărturia numismaticii*, în *Ialomița* 4, 2004, pp. 323–368.
- Oberländer-Târnoveanu 2004b – E. Oberländer-Târnoveanu, *Tranziția de la antichitate la evul mediu timpuriu la marginea imperiului (II). De la prima dispariție a circulației monetare la renașterea ei în zona Porților de Fier ale Dunării (circa 375–565)*, în *Muzeul Național* 16, 2004, pp. 39–83.
- Poenaru Bordea 2003 – Gh. Poenaru Bordea în Al. Suceveanu, M. Zahariade, Fl. Topoleanu și Gh. Poenaru Bordea, *Halmyris I*, Cluj Napoca, 2003, pp. 142–189.

- Poenaru Bordea și Donoiu 1983 – Gh. Poenaru Bordea și I. Donoiu, *Contribuții la studiul pătrunderii monedelor bizantine în Dobrogea în secolele VII-X*, în BSNR 129-130, 1981-1982 (1983), pp. 237-251.
- Poenaru Bordea et alii 1997 – Gh. Poenaru Bordea, E. Nicolae și A. Popescu, *Contributions numismatiques à l'histoire de Noviodunum aux VIe-VIIe siècles*, în SCN 11, 1995 (1997), pp. 135-161.
- Poenaru Bordea și Ocheșeanu 1986 – Gh. Poenaru Bordea și R. Ocheșeanu, *Tezaurul de monede bizantine de aur descoperit în săpăturile din anul 1899 de la Axiopolis*, în BSNR 131-133, 1983-1985 (1986), pp. 177-197.
- Poenaru Bordea et alii 1998 – Gh. Poenaru Bordea, R. Ocheșeanu și A. Popescu, *Monede grecești, romane și bizantine din Dobrogea în colecția muzeului din Brăila*, în SCN 12, 1997 (1998), pp. 83-117.
- Prigent 2006 – V. Prigent, *Le rôle des provinces d'Occident dans l'approvisionnement de Constantinople (618-771). Témoignages numismatique et sigillographique*, în *Mélanges de l'Ecole française de Rome, Moyen Âge* 118/2, 2006, pp. 269-299.
- Radić și Ivanisević 2006 – V. Radić și V. Ivanisević, *Byzantine Coins from the National Museum in Belgrade*, Belgrad, 2006.
- Somogyi 2008 – P. Somogyi, *New Remarks on the Flow of Byzantine Coins in Avaria and Wallachia during the Second Half of the Seventh Century*, în *The Other Europe in the Middle Ages: Avars, Bulgars, Khazars and Cumans*, ed. F. Curta, Leiden, 2008, pp. 83-149.
- Tenchova 2011 – A. Tenchova, *Monetna tsirkulatsiia prez VI - VII vek v zemite na dneshna Iugoiztochna Bulgariia*, teză de doctorat, Institutul Național de Arheologie, Sofia, 2011.
- Theoklieva-Stoycheva 2001 – E. Theoklieva-Stoycheva, *Mediaeval Coins from Mesemvria*, Sofia, 2001.

1

2

3

4

Planşa 1 (2:1)